

KÖZHÁZ GYÁL KERTVÁROSÁBAN

Funkció és diszfunkció

A közművelődési alrendszer talán soha nem látott léptékű átalakulásának vagyunk tanúi, részesei, nem egy esetben elszenvedői. Hogy képesek leszünk-e a rövid idő alatt bekövetkezett társadalmi változásokra adekvát módon reagálni, az egyre gyorsabban változó környezet igényeinek színvonalasan megfelelni – ez az egyik vezető téma a szakmai diskurzus napirendjén.

Ahhoz, hogy a tornyosuló kihívásokra jó válaszokat adjunk, számos változásra van szükség. Jelen dolgozatnak nem lehet célja mindezek számbavétele. Amit megkísérlek, nem több, mint néhány szempont felvillantása az egyik nem mellékes tényező, az anyagi, tárgyi erőforrások hatékonyabb felhasználásának szemszögéből nézve. Ezen belül is a közművelődési intézmények építések, átalakításakor tapasztalható anomáliákra fókuszálok, s megpróbálok egy lehetséges megoldást felvázolni a kiküszöbölésükre.

Idilli kép vagy valóság?

A rendszerváltás után a közművelődési, közgyűteményi intézmények jórészt is fenntartó önkormányzatok elsősorban a közmű-infrastruktúra fejlesztésére koncentráltak, az intézményhálózat fejlesztése általában csak később, a „második ütemben” került terítékre. Mint a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus (MMIKL) vonatkozó kutatásából is látszik, igen sok helyen épült, újult meg közművelődési intézmény csak az elmúlt évtizedben, állami, uniós, stb. pályázati források és települési önerő felhasználásával.

Okkal büszke önkormányzati vezetők, piros-pozsgás iskolások vagy éppen önfeledten daloló nyugdíjasok a megnyitóról készült képeken, a településen élők gyorsan belakták a teret kisdedtől az aggig, sőt a szomszéd faluból is egyre többen járnak át, pezseg az élet az intézményben – mi ez, ha nem sikertörténet? Szeretném azt hinni, hogy ez az idilli kép az általános, de tapasztalataim azt

mutatják, hogy a valóság finoman szólva is árnyaltabb.

Része a valóságnak a jövőkép, a stratégia, az igényfelmérés hiánya, vagy – urambocsá! – a valamiféle csoportérdekek miatt elméretezett, üresen kongó kultúrház, a források szűkössége, az építés közben megváltozott műszaki tartalom miatt befejezetlen, felszerelésekkel, bútorzattal alig rendelkező építmény, s még gyakoribb, hogy tulajdonképpen minden rendelkezésre áll, ami fontos, de az egyébként nagyon esztétikus tér belső elrendezése köszönő viszonyban sincs a funkcióval.

Konkrét példaként rémtörténetekkel szerencsére nem szolgálhatok, de munkahelyemről, a gyáli Arany János Községi Ház és Városi Könyvtárból példákat hozva megpróbálok néhány tipikusnak tűnő problémát bemutatni. Ezek a tervezési, építési szakaszban némi odafigyeléssel, együttműködéssel, párbeszéddel anyagi ráfordítás nélkül is elkerülhetőek lettek volna.

Közház a kertvárosban

A 26 000 lakosú Gyál a főváros délkeleti agglomerációjának egyik körzetközponi települése. A két évtizeddel ezelőtt még roszzhírű alvóvárosnak számító település önkormányzata a rendszerváltás után hatalmas erőfeszítések árán szüntette meg az infrastrukturális lemaradásokat. Városom mára teljes közműhálózattal, a vonzáskörzet lakóit is kiszolgálni képes intézményhálózattal rendelkező, élhető kertvárosként írható le. Utat, csatornát, okmányhivatalt építeni persze könnyebb, mint helyi társadalmat. A szervesnek semmiképpen sem nevezhető gyors népességnövekedés negatív hatásai ma is érzékelhetőek (a Budapest közelsége miatti odavándorlás főként a hatvanas, hetvenes években öltött elképesztő méreteket). A helyi társadalom kiépülése, megerősödése, a közösségek kialakulása, a lokálpatrióta szemlélet általánossá válása olyan hosszú távú program, amihez nem elegendő a címzett állami támogatás.

Gyálról elmondható, hogy a „materiális” folyamatokkal párhuzamosan, jóllehet lassabban, történt, történik itt más is. Megerősödött például a civil szerveződések rendszere. Több tucatnyi egyesület, klubok, körök, egyéb szervezetek kezdték meg a tevékenységüket, erősödtek meg, formális és informális közösségek épültek, s váltak a helyi társadalom fontos építőköveivé.

A közösségi célokra csak igen korlátozottan alkalmas régi filmszínház épületének helyén, pályázati forrás igénybevételével, 2002-ben a régió egyik legszebb háza épült meg. Az Arany János Községi Ház és Városi Könyvtár, a „közház” az elmúlt nyolc év alatt a település kulturális és civil életének központjává vált, s egyre inkább központi szereplője a térség kulturális életének is. Kínálatában színházi, irodalmi, zenei, mozgásművészeti, képzőművészeti események éppúgy megtalálhatók, mint a filmszínházi, könyvtári tevékenység, az európai információs pont szolgáltatásai, tanfolyamok, klubok, vagy éppen a Gyál városában működő civil szervezetek programjai.

Impozáns épület, kultúra-pártoló önkormányzat, a fenntartók s általában a kulturális szakma anyagi kondícióihoz képest tisztesnek mondható költségvetés, elhivatott 15 fős munkatársi közösség – szerencsés konstelláció. Csábító lehetőségnek tűnik hosszabbban időzni az eredményeknél, de a dolgozat tárgya szempontjából érdekesebb most magát az épületet, elsősorban is annak belső elrendezését szemügyre venni. 2008 januárjában, az új vezetői ciklus kezdetén azzal kellett szembesülnünk, hogy az épület nagyon szép ugyan, de belső elrendezése nem illeszkedik a benne zajló tevékenységekhez. Sok esetben egyenesen gátolja a munkát, röviden szólva a ház belső kialakítása messze nem funkcionális. Szerencsénk volt, két év alatt részben sikerült funkcionálisabbá tennünk. Olyan problémákat kellett megoldanunk, amelyek többsége meggyőződésem szerint fel sem merült volna, ha az érintett szakmák képviselői már a tervezés időszakában valós párbeszédet folytatnak egymással. Így utólag viszont temérdek munkára, saját költségvetésünk jelentős részének „beáldozására”, pályázati pénzekre és önkormányzati segítségre volt szükség.

Tegyünk egy sétát a házban, s nézzünk egy csokorra valót az időnként mókás, máskor bosszantó építészeti problémákból!

Árnyjáték a főbejáratnál

Már az utcán, a főbejáratnál érdekes látvány fogadja a látogatót. A két legforgalmasabb vizesblokkot,

az utcára néző nagy, tejüveg ablakokkal sikerült a főbejárat két oldalán elhelyezni. Nem állítom, hogy az esti programokra érkezőket vagy a színházi előadás szünetében az épület előtt dohányzókat szórakoztató árnyjáték gátolja a szakmai munkát, állítom viszont, hogy a WC ablakait nem feltétlenül szerencsés közvetlenül a főbejárat mellé tervezni. A pénztár eredetileg a kb. nyolc négyzetméteres szélfogóban kapott helyet, de az ott jellemző tumultuózus jelenetek eltörpültek a belső aulából nyíló színházterem ajtajánál kialakuló forgalmi dugókhoz képest. A tervező ugyanis a színházterem ki- és bejáratától másfél méterre álmodta oda a büfé kiadóablakát, s onnan mintegy két méterre a ruhatárat. S közéjük – biztos, ami biztos – még egy kis áteresztőképességű ajtót is tervezett. A három legszűkebb keresztmetszet néhány méteren belül... Az egyébként tágas aula többi része így funkciótlan maradt, a szabadon álló információs pult alkalmatlan volt arra, hogy ott érdemi munkát lehessen végezni. A megoldás érdekében az aulában pénztárként is működő információs pultot építettünk, a ruhatárat és a büfét a színházterem bejáratától messzebbre telepítettük, a ruhatár régi helyén pedig ülőgarnitúrákat helyeztünk el. Napi szinten okozott konfliktusokat az is, hogy a színházteremből közvetlen átjárás nyílt a táncterembe, így a két helyszínen zajló programok zavarták egymást. Apróságoknak tűnik, de jól mutatja a párbeszéd hiányát, hogy a színpadhoz egyetlen konnektort sem terveztek, illetve építettek be. Az épület statikai jellemzői lehetővé tették, hogy a tánctermet az emeleti irodák összenyitásával kialakított térbe helyezzük át, így a zajosabb táncos programokat sikerült a színházteremtől elszigetelnünk. A régi táncteremből a civil szervezetek otthona lett, s még egy legyet ütöttünk a költöztetéssel: az irodák is a földszintre, a bejáratához közelebb kerültek, könnyebben elérhetőkké váltak a ház dolgozói.

Szerencsétlen, mondhatni ostoba megoldásokat az intézmény részét képező városi könyvtárban is találunk. Igaz, hogy raktárnak nem maradt hely, vannak viszont egy méternél is szélesebb, két oldalról használható polcok. Így a polcok területének legalább a fele kihasználatlan marad.

Néhány szó a raktározási lehetőségekről. A tervdokumentáció tanúsága szerint az 1577 négyzetméteres belső térből 28,8 négyzetméter(!) a raktárak összterülete. Ez is öt, egyenként néhány négyzetméteres, raktározásra csak mérsékelt alkalmas térből tevődik össze, egy kivételével távol a programok megtartására alkalmas helyszínektől. Elgondolkodtató az is, hogy a már említett

1577 négyzetméterből 452 a könyvtár területe, 513 a programok megtartására alkalmas öt terem összes alapterülete, s 612 négyzetmétert vesznek el az egyéb terek (kiszolgálóhelyiségek, közlekedők, aula, stb.).

A szerencsétlen tervezési, építészeti megoldások citálásából legyen elég ennyi! Szándékosan olyanokat soroltam, amelyek többsége egyrészt működési zavarokat okozhat, másrészt pedig aligha „ment volna át”, ha gyakorló közművelődési szakemberek is véleményezik a terveket.

Váltsunk szót egymással!

A közművelődési tevékenység diszfunkciói, működési zavarai nem egy esetben a tevékenységre csak korlátozottan alkalmas terek miatt alakulnak ki, s ha valahol ilyen tér épül, joggal vetődik fel, hogy a tervezési folyamatban működési zavarok voltak.

Az MMIKL kutatásából az derül ki, hogy a felújítások, átépítések, új építések igen nagy részénél kéri ki a közművelődési szakemberek véleményét is. Hát nem tudom... Gyanítom, hogy ez a nagy-nagy odafigyelés, véleménykérés sok esetben csak formális.

Jó példák is vannak. Ott, ahol az építető (önkormányzat) fontosnak tartja a majdani működtető, a közművelődési szakember véleményének megismerését, ott, ahol a jól felkészült, koncepcióval rendelkező közművelődési szakember megbecsült és elfogadott szereplője a település közéletének, s a tervező, kivitelező is partnerként tekint a kultúra munkására, nagy valószínűséggel nemcsak esztétikus lesz a termék, hanem funkcionális is.

Szereptévesztésbe esnünk semmiképpen sem szabad. Mi, közművelődési szakemberek hajlamosak vagyunk mindenhez érteni, mégis azt mondom, nagy baj lenne, ha mi akarnánk megmondani, hogyan kell, mondjuk, művelődési házat építeni. Gyorsan hozzáteszem, hogy az sem szerencsés, ha az adott település működését, hagyományait, helyi társadalmát általában nem ismerő tervező és a mindezeket jól, de más aspektusból ismerő önkormányzati vezető nem számít a kulturális szakma

helyi képviselőinek támogatására, ismereteire. Persze ehhez az is kell, hogy a közművelődési szakemberek legyen mondanivalója!

Nem tudom, mit lát a tervező, amikor megálmodja a művet. Vélhetően tereket lát, benne emberekkel. Mi, „kultúrosok” meg embereket látunk, akik speciális helyzetekben mozognak, például rendezvényeken vesznek részt, ismereteket szereznek, szórakoznak, használják ezeket a tereket.

Ha igazán jót akarunk, szoba kell állnunk egymással! Az építető, a tervező és a működtető párbeszéde, együttműködése alapvető feltétel! Ahhoz, hogy ne csak szép, hanem jól működtethető is legyen az intézmény, már az elejétől, a tervezés kezdetétől ott kell lennie a közművelődési szakma képviselőinek. (Megjegyzem, a használokról, a helyi társadalomról, a civil közösségekről nagyvonalúan hallgattam eddig. Az ő bevonásuk sem istenkáromlás, sőt!)

A háromoldalú kerekasztal

A Közép-magyarországi régió „Kell egy hely! – De milyen legyen?” elnevezésű törökbalinti szakmai tanácskozásnak mindenképpen fontos hozadéka, hogy elindított valamiféle közös gondolkodást, ha úgy tetszik, párbeszédet. Meggyőződésem, hogy érdemes folytatni! De ez csak az első lépés.

Általában meglehetősen bizalmatlansággal tekintek az ilyen-olyan bizottságokra, mégis megerősítem azt a közös szándékot, miszerint célszerű lenne régiós szinten egy formális *építészeti kerekasztal* létrehozása. Ez az önkormányzati vezetők, építészek/tervezők és közművelődési szakemberek részvételével működő grémium véleményezhessen minden olyan közművelődési projektet, amiben közpénzek (pályázati források) is részei a finanszírozásnak. *Véleményezési jogról* lehetne szó, nem többről. A fórum véleményének kikérését talán a pályáztatási folyamat kötelező részévé is lehetne tenni. Javaslom az MMIKL vezetésének: vizsgálja meg az ötlet létjogosultságát, s kezdeményezze a formális kerekasztalok létrehozását!

Mi meg, tisztelt építetők, tervezők és kollégák, beszéljünk! Beszéljünk sokat, osszuk meg egymással véleményünket, tapasztalatainkat!